

DEPOT ZLATÝCH PŘEDMĚTŮ ÚNĚTICKÉ KULTURY Z NEPŘEVÁZKY, OKR. MLADÁ BOLESLAV

Filip Krásný – Jindřich Šteffl

ÚVOD A LOKALIZACE

Zlaté (vlasové) ozdoby byly nalezeny dne 31. 5. 2013 pomocí detektoru kovů. Nálezce, pan Bedřich Müller z Nepřevázky, oba předměty bezodkladně předal archeologickému pracovišti Muzea Mladoboleslavska. Zde byl také nález deponován pod přírůstkovým číslem 292/13 (inv. č. 38529). Předmětné místo najdeme 3,5 km JJV od Mladé Boleslavi (obr. 1) na lesní parcele východně od obce Nepřevázka (k. ú. Nepřevázka, okr. Mladá Boleslav, Středočeský kraj), v poloze s pomístním označením Bedlos nebo Na Bedlosu. Od božích muk na návsi Nepřevázky je místo vzdáleno 250 metrů východním směrem (mapa ZM 10: 13-11-04, Z : J koordináty 463 : 281, nadmořská výška 270 m n. m., GPS 50°22'46.846"N, 14°55'18.865"E).

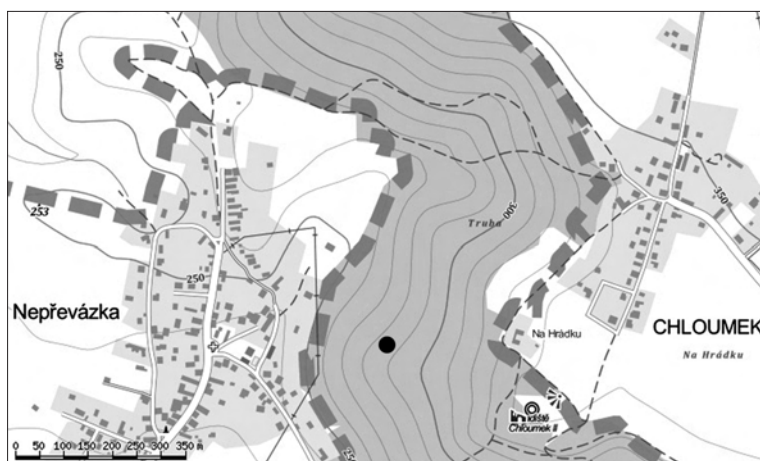
Až do roku 2013 nebylo uvedené místo v seznamu archeologických lokalit Mladoboleslavska evidováno. Prvním nálezem z této polohy se stal depot bronzových hrotů, který zde učinil totožný nálezce dne 17. 3. 2013 (Krásný – Šteffl – Fikrle 2013). Na novou lokalitu byl zaměřen odborný zájem a zdá se, že snad jde o menší opevněnou polohu s náznaky fortifikace. Toto opevněné (?) místo mohlo být součástí, resp. předsunutým opevněním hradiště Švédské šance, a to již v jeho nejstarší fázi (k hradišti Chloumek/Švédské šance např. Čech – Lutovský 1992).

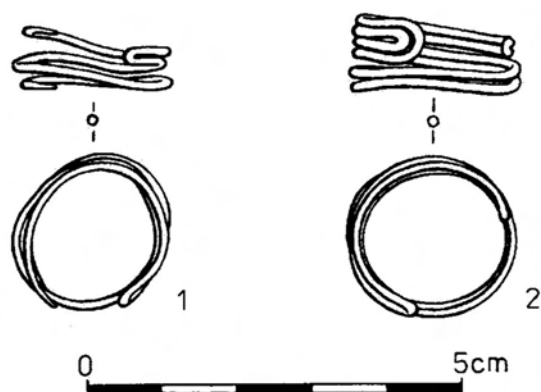
POPIS NÁLEZOVÉ SITUACE

Obě zlaté ozdoby ležely v hloubce 20 cm od dnešního povrchu, vzdáleny od sebe 95 cm. Po revizi náleзовých okolností lze vyloučit, že by byly nalezeny *in situ* v hrobě či sídlištním objektu. Naopak je pravděpodobné, že byly transportovány (max. v řádu metrů) v důsledku eroze jílovitého podloží svahu (rozsáhlé svahové eroze jsou obecně známy po celém hřbetu Chlumu a dokonce jsou zachyceny v ústní tradici v pověsti o propadlém městě). Okolí nálezu bylo podrobeno průzkumu pulsním detektorem, k dalším nálezům však již nedošlo.

Obr. 1. Nepřevázka, okr. Mladá Boleslav.
Mapa s vyznačením místa nálezu depotu.
Zdroj: www.mapy.cz. Vlevo: poloha
lokality na mapě ČR

Obr. 2. Nepřevázka. Zlaté vlasové ozdoby. 1 – zlatý kroužek z jednoduchého drátu; 2 – zlatá kličkovitá záušnice z dvojitého drátu (varianta 2/1).

Kresba B. Linhartová

Popis předmětů

1. Zlatý kroužek z jednoduchého drátu (obr. 2:1; 3), levotočivý (viz *Lehrberger et al. 1997*, 157, Abb. 6.10.-2), průměr 21 mm, max. tloušťka drátu 1,2 mm, max. šířka záušnice 7 mm, hmotnost před konzervací 3,3 g, hmotnost po konzervaci 3,3 g, ryzost 923,1; RFA/PÚ (Expozitura Plzeň); Au 92,31/Ag 7,236/Cu 0,3395.

2. Zlatá kličkovitá záušnice z dvojitého drátu (obr. 2:2; 3), varianta 2/1 (viz *o. c. 1997*, 158, Abb. 6.11.-2), průměr 22 mm, max. tloušťka drátu 1,6 mm, max. šířka 9 mm, hmotnost před konzervací 7,5 g, hmotnost po konzervaci 7,5 g, ryzost 948,6; RFA/PÚ (Expozitura Plzeň); Au 94,86/Ag 4,855/Cu 0,2316.

TYOLOGICKÉ ZHODNOCENÍ NÁLEZU A ANALOGICKÉ NÁLEZY ÚNĚTICKÉ KULTURY V ČECHÁCH

Zlaté kroužky z jednoduchého drátu se v únětické kultuře vyskytují celkem vzácně. S naší ozdobou je to teprve čtvrtý prokázaný exemplář (a zároveň třetí, který je vinut levotočivě; *Lehrberger et al. 1997*, 156). Nacházejí se stejně jako kličkovité záušnice v oblasti hlavy, jak je známo např. z výzkumu únětického pohřebiště v Dřínově (okr. Kladno; *Schmidt 1893–1895*, 732). Jejich účel bude tedy zřejmě totožný, přičemž jediným rozdílem je odlišná modifikace této vlasové ozdoby.

Ozdoba stejného typu s levotočivým vinutím byla nalezena v hrobě na pohřebišti v Dřínově (okr. Kladno; *Schmidt 1893–1895*, 732–733, tab. XL, 32; *Lehrberger et al. 1997*, 156) a také po smrti J. L. Píče se v jeho psacím stole nacházel další exemplář bez bližších nálezových okolností (zdroj: databáze archeologické sbírky Národního muzea;¹ *Lehrberger et al. 1997*, 156). Jediná pravotočivá ozdoba tohoto typu pochází z hrobového nálezů na pohřebišti v Tursku (okr. Praha-západ; *Felcman 1902–1903*, 39, tab. XIV, 9; *Lehrberger et al. 1997*, 156).

Kličkovité záušnice se v únětické kultuře nacházejí především v hrobech, což *de facto* platí všeobecně pro nálezy zlata této kultury. V depotech jsou zastoupeny prozatím méně četněji. V hrobech se nacházejí především u hlavy zemřelých a na základě jejich polohy lze uvažovat, že jde o vlasové ozdoby (*Jiráň ed. 2008*, 60). Nejpravděpodobněji se jeví jejich účel na základě našeho experimentu jako honosné stahovadlo dlouhých vlasů (obdobně jako dnešní moderní gumička na vlasy). Z antropologických poznatků z časově totožných kulturních skupin v Rakousku je známo, že se ozdoby ze zlatého, bronzového a měděného drátěného šperku objevují zejména u žen a dětí, ale v menších počtech jsou zachyceny i v mužských hrobech. U nás bohužel u většiny hrobů tyto poznatky chybí, protože v době jejich výzkumů nebyl ještě prováděn antropologický rozbor kosterních pozůstatků (*Jiráň ed. 2008*, 61).

Zpravidla se tyto vlasové ozdoby vyskytují v párech. To platí i pro zde uvedené analogicky shodné kličkovité záušnice, které byly navíc doprovázeny další vlasovou ozdobou, i když jiného typu. Je také nutné zmínit, že výskyt těchto zlatých ozdob v párech není vždy pravidlem. To platí např. pro zmiňované pohřebiště ve Zvoleněvsi, kde se našlo 5 těchto ozdob různých variant. Na základě velmi kvalitních nálezových okolností víme, že se tyto ozdoby vyskytovaly i zcela osamoceně (*Smolík 1890–1892*, 413–421).

Kličkovitou záušnicí varianty 2/1 ještě evidujeme celkem v šesti kusech (*Lehrberger et al. 1997*, 159). Dva nepublikované nálezy (zdroj: databáze archeologické sbírky Národního muzea²) pocházejí z Kamýka (dnes součást obce Velké Přílepy, okr. Praha-západ). Po jednom kuse evidujeme tuto ozdobu ještě ze Zvoleněvsi (okr. Kladno; *Smolík 1890–1892*, 420), Blšan (okr. Louny; *Pleinerová 1960*, 490), Turska (okr. Praha-západ; *Hásek 1955*, 664) a Lecdů (okr. Kladno; *Smolík 1887–1889*, 315–317). Vyjma neznámého kontextu u Kamýka pocházejí všechny ostatní z hrobů.

¹ URL: <http://forum.nm.cz/prehistorie/ph_ob.php?idc_s=9022> [cit. 2013-12-1].

² URL: <http://forum.nm.cz/prehistorie/ph_ob.php?idc_s=10131> [cit. 2013-12-1]; <http://forum.nm.cz/prehistorie/ph_ob.php?idc_s=10132> [cit. 2013-12-1].

Zajímavé se jeví porovnání námi zpracovávaných artefaktů s analogicky shodnými předměty, co se týče hmotnosti a chemického složení. Z uvedených kličkovitých záušnic je náš exemplář se 7,5 g jednoznačně nejtěžší (u nálezů z Blšan hmotnost postrádáme). Na pomyslném druhém místě je nález z Leduců, který je o více než 3 g lehčí (*Lehrberger et al. 1997, 283*).

Z hlediska chemického složení je naše kličkovitá záušnice nejpodobnější dvěma nálezům z Kamýka (oba přes 90 % zlata; *o. c., 274*) U nálezů z Turska a Leduců je obsah zlata necelých 80 % (*o. c., 273, 283*). Z Blšan a Zvořeněvsí nejsou bohužel hodnoty RFA k dispozici (*o. c., 270, 274*).

Při porovnání s analogicky shodnými exempláři je náš kroužek s hmotností 3,3 g nejtěžší. Nález z Dřínova má 2,56 g (*Lehrberger et al. 1997, 271*). Zbylé dvě ozdoby z Turska (pravotočivá) a z neznámé lokality mají hmotnost již pod 2 g (*o. c., 274*). Z hlediska chemického složení nenacházíme obdobnou shodu s žádným analogickým kroužkem, jelikož všechny mimo našeho, který stejně jako kličkovitá záušnice náleží do skupiny s podílem stříbra kolem 11 %, vykazují obsah stříbra kolem 25 % (*o. c., 271, 274*).

Na základě podílu stříbra ve zlatých předmětech únětické kultury jsou u nás pozorovány dvě skupiny. První s obsahem stříbra kolem 25 % a druhá, jejíž obsah stříbra se pohybuje kolem 11 %. Námi zpracovávaný nález tedy patří do druhé skupiny a můžeme ještě uvést, že se nejedná o zlato získané rýžováním, které obsahuje podíl stříbra méně než 4 % (*Jiráň ed. 2008, 62*).

Obr. 3. Depot zlata únětické kultury z Nepřevázky.
Foto M. Cestrová

DATOVÁNÍ

Samotná datace tohoto depotu nečiní žádné problémy. Je všeobecně známo, že zlato je sice zastoupeno již v protoúnětických hrobech, ale v samotném starším období únětické kultury zcela chybí. Objevuje se zpětně až v mladším období únětické kultury (*Jiráň ed. 2008, 60*). Na základě výše zmiňovaných okolností a především analogicky shodných nálezů únětické kultury v Čechách můžeme tento depot datovat do stupně B A2 (1800–1700 př. Kr.) neboli do poklasického období únětické kultury.

GEOGRAFICKÉ SITUOVÁNÍ NÁLEZŮ ZLATA ÚNĚTICKÉ KULTURY NA ÚZEMÍ ČECH

Dosud evidujeme zlaté únětické artefakty na cca padesáti lokalitách (*Jiráň ed. 2008, 60*). Z geografického hlediska se zlaté únětické artefakty nejvíce vyskytují ve středních Čechách, zejména mezi Prahou a Slaným, kde dominuje především okres Praha-západ a Kladno. Početně jsou zastoupeny ještě v severozápadních Čechách, a to hlavně na Lounsku a Teplicku (*Lehrberger et al. 1997, 266–285*). Jižní Čechy jsou již oproti zmiňovaným oblastem poměrně chudší (8 lokalit). Ve východních Čechách se zlaté artefakty vyskytují sporadicky (2 lokality) a v západních Čechách zcela chybí (*Jiráň ed. 2008, 60*).

Pokud se však vrátíme ke středním Čechám, kam náleží i námi zpracovávaný depot, můžeme konstatovat, že vyjma uvedené bohaté oblasti jejich výskytu se na území středního Polabí nacházejí jen sporadicky (4 lokality; *Lehrberger et al. 1997, 266–285*). V Pojizerské oblasti, kam náleží námi zpracovávaný depot, se jedná o prozatím prvně zdokumentovaný nález těchto vlasových ozdob.

DEPOTY ZLATA ÚNĚTICKÉ KULTURY V ČECHÁCH

S naším nálezem se jedná o pátý zdokumentovaný depot únětické kultury v Čechách obsahující pouze zlaté artefakty. Bohužel mimo dvou novějších nálezů (včetně našeho) postrádáme u zbylých tří depotů zásadní informace pro jejich interpretaci. Je však potřeba zmínit, že ony tři depoty byly objeveny již ve

druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Tyto depoty byly již několikrát podrobně shrnuty (*Moucha 2005; Jiráň ed. 2008*), z čehož vyplývá, že se omezíme jen na stručná fakta.

Depot z Očíhova (okr. Louny) byl nalezen roku 1878 při orbě. Byl složen ze 14 drátěných ozdob, přičemž tyto ozdoby měly být údajně propojeny a vytvářely (snad) řetěz. V místě jeho uložení podle stručné nálezové zprávy je uvedena někdejší existence rybníka. Také z důvodu nízko položeného místa v krajině mohlo jít v době uložení o trvale zamokřené místo. Depot byl tedy pravděpodobně uložen z rituálních důvodů (*Moucha 2005, 135; Jiráň ed. 2008, 61; Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 238*).

Další nález pochází z Prahy-Vokovic z polohy Špičatá skála, vysoko nad pravým břehem Šáreckého potoka. Depot se našel před rokem 1889 a byl pod balvanem. Je složený celkem z 15 artefaktů, a to z pravotočivých a levotočivých drátěných ozdob z jednoduchého či dvojitého drátu. Dvě dvojice jsou vzájemně propojené, ostatní se nachází samostatně a ve třech případech se jedná o deformovaný drát. Poněkud záhadná se však jeví jejich desetinásobná hmotnost (celkově zhruba 346 g) oproti obdobným nálezům z hrobů. Mohlo se jednat o depot uložený rovněž z rituálních důvodů, ale i o uschovaný sklad výrobce čistě z profánních pohnutek, jako je např. hrozící nebezpečí či bezpečné uložení před krádeží (*Moucha 2005, 17–19; Jiráň ed. 2008, 61; Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 285*).

Poslední ze starších nálezů byl objeven roku 1904 v Minicích (dnes součásti Kralup nad Vltavou, okr. Mělník) při stavbě nových domů. Depot sestává ze dvou manžetovitých náramků (typ Dieskau) a čtyř fragmentů spirálovité trubičky jakožto ozdoby náhrdelníku (*Moucha 2005, 130; Jiráň ed. 2008, 61–62; Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 157*). V případě tohoto depotu osobních šperků, jenž byl uložen pohromadě v kulturní vrstvě, se tedy mohlo jednat o majetek jedné osoby nebo rodiny. Ukládání ozdob a součástí oděvu je ostatně známo i z několika dalších sídlišť únětické kultury v Čechách (*Jiráň ed. 2008, 62*).

Dne 5. 7. 2008 byl nahlášen nález depotu mezi dvěma vrcholy vrchu Vraník na katastrálním území obce Hořenec (okr. Louny). Depot se skládal ze dvou zlatých náramků ze svinutého drátu a několika fragmentů keramiky, patrně pozůstatků nádoby, ve které byly ostatní artefakty pravděpodobně uloženy. Náramky se nacházely v hloubce 45 cm a navíc byly překryté kameny o průměru 10 cm. Hmotnost obou náramků činí necelých 51 g, průměr náramků se pohybuje kolem 50 mm (*Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 157; ústní sdělení O. Koryta 2013*).

Pokud budeme interpretovat nález depotu zlatých ozdob z Nepřevázky a přidržíme-li se výše popsaných interpretačních možností, mohli bychom se – i přes nedostatek informací o nálezoých okolnostech – přiklonit k obdobné interpretaci jako u depotu z Minic (viz výše). Nebyl sice nalezen v kulturní vrstvě, ale skládá se ze dvou honosných vlasových ozdob – a jak je známo, ty se v párech většinou nacházejí v hrobech, nejčastěji u žen a dětí (to však nemusí být pravidlem). Soubor mohl tedy patřit jedné osobě, jakožto její osobní majetek uložený z profánních důvodů. Nemůžeme samozřejmě vyloučit ani uložení z votivních pohnutek. Je také nutné zdůraznit, že přesná lokalizace nálezu nám – po depotu z Chloumku (*Krásný – Štefl – Fikrle v tisku*) a Nepřevázky (*Krásný – Štefl – Fikrle 2013*) – podává další důkaz o lidských aktivitách ve starší době bronzové poblíž polykulturního hradiště Švédské šance, které ještě zhruba před dvěma lety nebyly prokázány, ale dlouhodobě se o nich uvažovalo (*Čech – Lutovský 1992, 16*).

ZÁVĚR

Nově objevený depot dvou zlatých vlasových ozdob, který můžeme bezpečně datovat do stupně B A2 únětické kultury, je podstatný jak samotným místem nálezu, tak svým složením. Depoty sestávající výlučně ze zlatých předmětů se v celé únětické kultuře v Čechách vyskytují jen vzácně; tímto nálezem se dostáváme k teprve pátému archeologicky zdokumentovanému depotu zlata. V oblasti Pojizeří jde o první zdokumentovaný depot zlata únětické kultury, navíc se jedná o další nově prokázanou aktivitu ze starší doby bronzové v širším okolí polykulturního hradiště Švédské šance.

LITERATURA

- Čech, P. – Lutovský, M. 1992: Švédské šance v pravěku a rané době dějinné, *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 5, 13–37.
 Felcman, J. 1902–1903: Hroby se skrčenými kostrami v Tursku, *Památky archeologické* 20, 37–41, tab. XIV–XVI.
 Hásek, I. 1955: Českomoravské zlaté nálezy z doby bronzové, *Archeologické rozhledy* 7, 659–676, 711–712, 718–719.

- Jiráň, L. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.
- Krásný, F. – Šteffl, J. – Fikrle, M. 2013: Depot bronzových zbraní z Nepřevázky, okr. Mladá Boleslav, Archeologie ve středních Čechách 17, 543–553.
- Krásný, F. – Šteffl, J. – Fikrle, M. *v tisku*: Depot bronzových artefaktů z k. ú. Chloumek u Mladé Boleslavi. In: Nové české depoty doby bronzové. Praha
- Lehrberger, G. – Fridrich, J. – Gebhard, R. – Hrala, J. edd. 1997: Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde. Band I: Textband, Band II: Katalog/ Tafeln, Band III: Karten. Památky archeologické – Supplementum 7. Praha.
- Moucha, V. 2005: Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.
- Pleinerová, I. 1960: Únětické pohřebiště a osada v Blšanech u Loun, Památky archeologické 51, 488–526.
- Schmidt, V. 1893–1895: Hroby se skrčenými kostrami u Dřínova blíže Zlonic, Památky archeologické 16, 719–739, tab. XXXIX–XLII.
- Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha.
- Smolík, J. 1887–1889: Archeologický Sbor Musea království Českého, Památky archeologické 14, 315–318.
- Smolík, J. 1890–1892: Hroby se skrčenými kostrami ve Zvoleněvsi, Památky archeologické 15, 411–432, tab. XX–XXI.

A HOARD OF GOLD OBJECTS OF THE ÚNĚTICE CULTURE FROM NEPŘEVÁZKA, MLADÁ BOLESLAV DISTRICT

The hoard consists of two hair embellishments which can be dated to the B A2 phase of the Únětice culture. This find is unique, especially thanks to the fact that it is only the fifth archaeologically documented hoard containing exclusively gold. The hoard was discovered near a multi-period hillfort at the site of Švédské šance (cadastral area of Chloumek) and provides further evidence for activities of the people of the Únětice culture in the local area.

Fig. 1. Map showing the place of discovery of the hoard

Fig. 3. Gold hair embellishments

Fig. 2. Gold hair embellishments. 1 – gold single wire ring;
2 – gold loop-shaped double wire temple ring (variant 2/1)

FILIP KRÁSNÝ
MUZEUM MLADOBESLAVSKA, STAROMĚSTSKÉ NÁMĚSTÍ 1 – HRAD, 293 01 MLADÁ BOLESLAV
filip.krasny@muzeum-mb.cz

JINDŘICH ŠTEFFL
REGIONÁLNÍ MUZEUM V TEPLICÍCH, P. O., ZÁMECKÉ NÁMĚSTÍ 14, 415 01 TEPLICE
jindra.ul@post.cz